

Cvetka Hedžet Tóth

SPOROČILO KÜNGOVEGA PREDAVANJA V MARIBORU

Hans Küng je predaval v okviru prireditve Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture (EPK) v četrtek, 28. junija 2012. To je bilo uvodno predavanje na tridnevnem mednarodnem simpoziju z naslovom *Verstva v dialogu s sodobno kulturo. Mednarodni ekumensko-medverski in medkulturni simpozij*. Pripravila sta ga mariborska enota Teološke fakultete Univerze v Ljubljani in Zavod Antona Slomška.

Küng je svoje predavanje z naslovom *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos* razdelil v šest tematskih sklopov:

- I. Krščanske ali sekularne vrednote?
- II. Etični temelj.
- III. Kaj razdira družbo?
- IV. Etično utemeljena Evropa.
- V. Vezivo družbe / Kar družbo ohranja.
- VI. Obvezujoče etične vrednote.

V *Uvodu*, ki ni samo vljudnostno pozdravni, je Küng nakazal vsebino predavanja, s katero je želel slovenskemu svetu približati idejo svetovnega etosa. Opozoril nas je, da je »zavest o skupnem temelju osnovnih etičnih vrednot, meril in drž, ki omogočajo miroljubno sožitje v pluralistični in odprti družbi Slovenije, odločilnega pomena«, kajti po njegovem »ponuja svetovni etos duhovni temelj, ki omogoča graditi mostove med ljudmi različnih religij, med vernimi in nevernimi, med ljudmi različnih kultur«. Velja namreč: »V pluralistični družbi ne more ena sama religija ali ideologija predpisati etosa za celotno družbo. O temeljnem in nosil-

nem etosu je potreben družbeni dialog med vsemi akterji, ki so v družbi.«¹

Samo nekaj dni pred tem je v Sloveniji izšla knjiga Petra Kovačiča Peršina z naslovom *Duh inkvizicije. Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovo*. Delo je izšlo pri Društvu 2000 na dobrih 300 straneh. Naslov tega dela je tak, da tisti, ki ga prebere, začuti nelagodje. Za marsikoga zunaj Rimskokatoliške cerkve je podoba nekaterih tokov v zdajšnjem slovenskem katolicizmu in opis njegovega mesta v slovenski družbi skrajno odbijajoča, kajti zahtevi vatikanskega projekta reevangelizacije se pridružujejo še restavracijske tendence in s tem želje po obnovi katoliškega integriteta v Sloveniji. Torej: Kaj je integritet? Odgovor dobimo že na ovitku knjige: »Integritet je tista oblika vključevanja konfesionalne institucije v vsakokratno družbeno stvarnost, ki hoče obvladovati celotno družbeno življenje od zasebnosti, vzgoje, kulture, sociale do politike! Ta model poznamo iz slovenske zgodovine kot klerikalno vladavino, ki se je pri nas uveljavila po zatrtju meščanske revolucije v habsburški monarhiji leta 1848, in je določala naše družbeno življenje in s tem narodno usodo vse do zmage revolucije leta 1945. Kot ideološka, avtoritarna politika je bil katoliški integritet zaviralec modernizacije slovenske družbe in s tem emancipacije slovenskega naroda.«² Pisec knjige se zaveda, da je naslov provokativen; njegov namen pa je, da pojasni izvore »zadrtosti našega katolicizma«,³ predvsem njegove »inkvizicijske naravnosti«, kajti »duh permanentne inkvizicije« se kot zdajšnja rekatolizacija skuša uveljaviti »v vseh institucijah, političnih, družbenih in cerkvenih, celo v prostoru kulture«.⁴

Peršin tudi ugotavlja, da je »duh slovenske permanentne inkvizicije ideološka ozkost, ki ne prenese širine duha«, in nadaljuje: »Hoče ohranjati monolitnost mišljenja in delovanja, ki živi v neneh-

1 Hans Küng: *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, Predavanje – Maribor 28. VI. 2012 (prevod dr. Zvone Štrubelj), str. 2.

2 Peter Kovačič Peršin: *Duh inkvizicije. Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovo*, Društvo 2000, Ljubljana 2012, ovitek, notranja stran.

3 Prav tam, str. 8.

4 Prav tam, str. 6.

nem strahu, da bo izgubila moč za lastno obrambo. Zato je poglavitna zahteva vsake totalitarne institucije v tem, da se ji moraš brez-pogojno podrediti v mišljenju in ravnanju. Izničiti svojo osebnost! Toda človek je toliko svoboden, kolikor se ne pusti posrkati družbeni vlogi, ki mu jo institucije ponujajo. Oporečništvo izvira od tu.«⁵ In življenjska zgodba Hansa Künga je zgodba heretika in oporečnika, ki še danes vztraja, da je treba podpreti ljudi, ki ne sprejemajo cerkvene zadrte morale in jo zavračajo, ne pritrjuje pa tudi tistim, ki sledijo nihilistično-libertinistični življenjski naravnosti.

Naša medčloveškost in sploh odnosi v družbi naj bodo etično utemeljeni. Nam, ateistom in agnostikom, daje Hans Küng priznanje, upošteva in priznava naše etično in človeško dostojanstvo. Vemo, da se je izrecno zavzemal celo za človekovo pravico do brez-religioznosti, skratka, branil je varianto moralnega življenja brez religije. V svojem delu projekt *Svetovni etos* posebej poudarja, »da nereligiozni ljudje premorejo etično temeljno usmeritev tudi brez religije in živijo moralno«.⁶ Čeprav je sam katoliški duhovnik in osebno zelo religiozen človek, je v svojem mariborskem predavanju izrecno opozoril: »Z ekskluzivnim poudarjanjem krščanskih vrednot v današnji pluralistični družbi ne pridemo dlje od cerkvenih zidov. Kdor bi jih želel trobentati iz cerkvenih zvonikov, ga bo kmalu preglasil hrup ulice. To velja za vse družbe v Evropi, pa naj so postsocialistične kakor Slovenija ali ne. Kdor bi želel v današnji pluralistični stvarnosti evropskih držav ljudem nadeti prisilni jopič krščanskih vrednot, bi se izkazal za politično nerealnega, filozofsko in teološko pa za nelegitimnega.«⁷ Po Küngu izhaja iz tega predvsem to, da »danes morata kristjan in krščanski teolog jemati resno pozicije drugih religij, tudi različnih političnih in nazorskih skupin, vključno z agnostiki in nevernimi«.⁸ Krščanske vrednote pri tem niso razvrednotene, le da jim je treba dati pravo veljavo »samo na podlagi in v kontekstu splošnih človekovih/

5 Prav tam, str. 6-7.

6 Hans Küng: *Projekt Weltethos*, Piper, München 2002, str. 59.

7 Hans Küng: *Kaj povezuje in obranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, str. 2.

8 Prav tam.

človeških vrednot«. ⁹ Obrat k vrednotam bi bil po njegovem toliko bolj nujen, ker – kakor je poudaril v pogovoru za mariborski časnik *Večer* – že »pretirano poslušamo politike, gospodarstvenike, ki nam ponujajo 'rešitve', ki to niso«. ¹⁰ Očitno ta »ponudba« presega vse zmožnosti povpraševanja, kajti vsak dan smo bolj v krizi.

Küng v svojem predavanju zavrača »demokracijo brez morale«, kajti: kjer ni morale, tam ni verodostojnosti, zato se je treba vprašati, kako je demokracija združljiva z etiko oziroma vrednotami, ne da bi bilo kršeno načelo *svobode, svobodne izbire in odločanja*. V pogovoru za časopis *Večer* je odločno poudaril, da demokracija brez morale ne more preživeti, nemoralo pa prepoznava med drugim še v naraščajoči korupciji, »ki je neke vrste novodobna dednost«; razpasla se je povsod, v Nemčiji, tudi v Švici in še marsikje. »Kjer je korupcija, ni morale, razdeljujejo se sredstva po napačnem posestn(išk)em ključu, pa vse te napačne investicije, skratka, gre za sklop napak na področju gospodarstva in politike.« ¹¹

Etike ni onkraj svobode in tudi ne na podlagi vsiljenih vrednot, zato »se izkaže za politično nerealno in filozofsko neopravičljivo, če bi želeli vsem ljudem izključno predpisati osnovne vrednote, kot so: demokracija, toleranca, pravna država, človekove pravice«. Küng opozori: »To je, na primer, pogosto mnenje doslednih laicistov, ki ga razglašajo prav tako dogmatsko kot krščanski dogmatiki.« ¹² Kot katoliški teolog se najprej sprašuje, kaj učinkuje še posebej razdiralno na področju vere, ne zaobide pa tudi povsem posvetnih zadev in pove: »Obstajata dva verska razdiralna pojava in tudi eden sekularni, vsi pa so se razširili povsod po svetu kot glive cepljivke, ki razkrajajo družbo.« ¹³

Verski fundamentalizem je značilen za vse religije po svetu in nikakor ne samo za islam. V zahodni, krščanski kulturi izstopa po

9 Prav tam, str. 2-3.

10 Taja Kordigel: *Zlata pravila za človeštvo. S Hansom Küngom, očetom gibanja Svetovni etos*, *Večer-sobota*, 30. junija 2012, str. 11.

11 Prav tam.

12 Hans Küng: *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, str. 3.

13 Prav tam, str. 4.

Küngu »biblicistični protestantizem v Ameriki« in ta fundamentalizem »se v nekaterih ozirih prikazuje skrajno moderno; ko gre, na primer, za napredek, tehniko, industrijo, medije, prometni in finančni sistem«. Ne smemo pozabiti: »Fundamentalizem pa hoče na vsak način prisegati na svoj 'temelj', to je, na nezmotljivo avtoriteto svojih svetih spisov ali na enega od svojih nezmotljivih voditeljev. Drži se svojih točno določenih zakonov in dogem, ki jih črpa iz daljne preteklosti.«¹⁴ Küng se dobro zaveda, da je fundamentalizem – krščanska različica se za njegovo opozorilo noče zmeniti – danes svetovni problem; opozarja tudi, da muslimani namesto fundamentalizma raje govorijo o islamizmu. Po Küngu je treba tudi upoštevati, da »je fundamentalizem pojav, ki ima poleg verskih tudi socialne in politične korenine in ni razširjen le znotraj islama,« zato meni: »Obstajajo različice v judovstvu in krščanstvu, vendar tudi v budizmu in hinduizmu.« Tu se seveda kot poslušalci Küngove misli sprašujemo, kako se s fundamentalizmi, ki nas že obkrožajo, sploh soočati.

Kot drugi izrazito verski razdiralni pojav omenja Küng »nepopustljivi moralizem« in ga zanimivo opisuje: »Neusmiljeni rigorizem rimskega cerkvenega učiteljstva kot tudi nekaterih protestantov sooča družbo po vsem svetu s prijemi skoraj fanatičnega ekstremizma, s konkretnimi, večinoma zelo spornimi vprašanji, kot so kontracepcija in uporaba kondomov (glede na nevarnost aidsa), umetna oploditev, prenatalna diagnostika, prekinitev nosečnosti in evtanazija. Ta razvneti antimodernizem hoče družbo dualistično razdvojiti na 'kulturo življenja' in 'kulturo smrti', na zagovornike življenja in pristaše smrti. Na človeštvo gleda apokaliptično, kot da je na razpotju med življenjem in smrtjo, med blagoslovom in prekletstvom potopa. Vsaka ženska, ki jemlje kontracepcijske tablete, vsak moški, ki uporablja kondom, je kot zarotnik življenja uvrščen v kulturo smrti. S svojo 'mentaliteto zaščite' naj bi že bila na poti kulture izrojevanja.«¹⁵ Biti na polu kulture smrti je težka oznaka, diskriminacijski vzorec, ki pa, žal tudi pri nas, pridobiva na udarni moči.

14 Prav tam.

15 Prav tam.

Kot tretji razdiralni pojav v sodobni družbi, in to posvetne (seku-larne) narave, je po Kúngu »postmoderni poljubnostni pluralizem«, nekakšen ravnodušen postmoderni družbeni konsenz, saj »veliko ljudi na Zahodu, še zlasti tisti, ki si lahko privoščijo, gojijo prep-oznavni življenjski slog brezbriznosti, potrošništva, hedonizma; nekateri ga brez sramu oglašujejo v medijih«. Kúng ga poudarjeno ovrednoti: »Lahko bi z vzporednicami, ki so zelo očitne, govorili o neki real-politiki v malem: posameznik egoistično sledi svojim interesom in estetizira svoje vsakdanje življenje, pripravljen je le na tisti angažma, ki služi njegovim potrebam in občutjem ugodja. Individualnost se je tu spremenila v neizprosni individualizem, ki posameznika osamlja in ga zlepa ne osrečuje, na družbo pa vpliva razkrajajoče.«¹⁶ Tukaj Kúng z veseljem ugotavlja, da v zadnjih letih »družba uživanja in doživljanja počasi znova odkriva odgovornost, tako da se lahko znova sprašujemo o odnosu med estetičnim in etičnim,« in dodaja: »Ne rišem ne črno, ne rdeče. Razumem pa vendarle, da se, spričo takih fundamentalizmov, moralizmov, plura-lizmov poljubnosti številni resni sodobniki vprašujejo: kam drsi naša družba?«¹⁷

S temi stališči se Kúngovo predavanje najbolj osredinja na utiranje poti v iskanje možnosti za etično utemeljeno Evropo, kajti po nje-govem je bila povojna Evropa »zgrajena na etičnih impulzih, ki so se vedno znova prebijali v ospredje, kadar je šlo za to, da se kljub divergentnim interesom ohranja enotnost«. Posamične države, tudi Slovenija, so vstopile v EU ne samo »zaradi ekonomskih razlogov, ampak tudi iz etičnih«, kajti to naj bi omogočilo vsakemu narodu maksimalno možnost razvoja v prihodnje. Kúng seveda govori o etičnih vidikih in plemenitih pričakovanjih – vendar tu lahko nare-dimo premor in ob njegovem predavanju opozorimo na nekatera dejstva, ki nas vse ogrožajo in s tem nehote načenjajo mir med narodi, zaradi katerega smo navdušeno stopili v EU z željo, naj se nikdar več ne zgodi, kar se je v prejšnjem stoletju: skratka, naj nikdar več ne bo vojne, saj je Evropa bila strašna žrtev dveh svetovnih vojn.

16 Prav tam, str. 5.

17 Prav tam.

Kako se soočati s krizo, ki ima povsem konkretne poteze, od brezposelnosti do pomanjkanja, celo tolikšnega, da vidimo pred vrati dobrodelnih organizacij trume ljudi, ki prihajajo po pakete s hrano. To vsekakor ni podoba darežljive Evrope, temveč podoba Evrope s premočjo ekonomije nad vsemi dejstvi družbenega življenja, takšna »svetovnotržna metafizika zgodovine«¹⁸ pa glasno in režeče opozarja zdaj čaščno in precenjeno toleranco, da se pač zakoni ekonomije nikdar ne obnašajo tolerantno. Vedno bolj živimo v svetu »represivne tolerance«,¹⁹ ki nas ogroža v eni najpomembnejših razsežnosti bivanja, in to v naši svobodi. Že Herbert Marcuse nas je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, v času našega študija, resno svaril pred nekritičnim priseganjem na vseodrešenjski liberalizem in na njegovo ikono, tj. toleranco. Ta se v visoko razvitem svetu zahodne demokracije spoštuje, vendar »v čvrstem okviru v vnaprej utrjeni neenakosti«, je opozarjal Marcuse v času, ko je socializem še pomenil stvarno alternativo kapitalizmu. Danes, ko je v deželah nekdanjega socializma brezsrčni kapitalizem stvarnost, ljudi postaja vedno bolj strah, iz našega življenja izginja spontanost, vse to so pa alarmantni znaki – še posebej izguba spontanosti – za postopno nastajanje totalitarizma, čeprav v svilnati varianti. Kapitalizem je, žal, v mnogočem nevarno blizu fašizmu in še včerajšnji govor o nekakšen brezrazrednem kapitalizmu ne prepričuje več. Kakor da bi utopični zagon Evrope izpuhtel in se iztrošil. Spoznavamo namreč, da se v Evropi spopadata dve načeli, dve prioriteti, celo dve kulturi: kultura varovanja finančnih institucij in t. i. konkurenčnosti za vsako ceno na eni in kultura solidarnosti, ki pomeni uresničevanje enakosti, bratstva in svobode na drugi strani. To nazorno razkrivata koncept Nemčije in novi koncept Francije. Popolna zmaga prve kulture bi pahnila v revščino cele narode, kakor opozarja francoski zgodovinar in družboslovec Emmanuel Todd;²⁰ bila bi popoln poraz Evrope in njenih etičnih temeljev.

18 Ulrich Beck: *Was ist Globalisierung? Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1998, str. 196.

19 Herbert Marcuse: *Represivna toleranca*, Časopis za kritiko znanosti, 1994, št. 164-165, str. 116.

20 Evropa: »Vzdušje bo zlovesče.« Emmanuel Todd, zgodovinar. Francoski zgodovinar in družboslovec Emmanuel Todd upa, da bo novi predsednik v Parizu končal nemsško

Preroške slutnje našega legendarnega, heretičnega »rdečega« škofa Vekoslava Grmiča (1923–2005) so bile utemeljene. V daljšem pogovoru, naslovljenem *Soočanje z resnicami*, v časopisu *Panorama* ob 10. obletnici slovenske osamosvojitve je škof Vekoslav Grmič naravnost povedal, da se boji, kako bodo naši politiki »ravnali ob morebitni nevzdržni centralizaciji EU«. ²¹ Na vprašanje, »ali današnje slovenske politike v zgodovini čaka takšen negativni imidž kot dr. Antona Korošca v zvezi z vstopom v prvo Jugoslavijo«, je Grmič odgovoril: »Nemčija si kot največja in najbogatejša članica prizadeva dajati odločilni ton bruseljskim sklepom. Bolj kot političnega centralizma se moramo v EU bati teženj kapitala po rušenju vseh ovir, ki mu onemogočajo večje dobičke, kar lahko ogrozi identiteto posameznih narodov.« ²² Naslednje vprašanje je bilo: »Ne vidite nevarnosti, da bi se ob razširitvi EU velike države dogovorile za botrstva nad posameznimi skupinami držav, s čimer bi si razdelile vpliv in oblast v Evropi?« Grmič je tukaj povedal tole: »Da, obstaja velika verjetnost, da se kaj takega zgodi.« Že leta 2001 se je marsikaj nakazovalo in na vprašanje, če bi Slovenci »lahko prišli pod avstrijsko-nemško-italijanski vplivni krog«, Grmič naravnost priznava: »Seveda! Mi celo hočemo zopet iti pod nemško-avstrijski vpliv.« ²³ Zdaj, več kot dvajset let po osamosvojitvi, mu lahko samo priznavamo njegove vizionarske ocene, iz katerih je vidno, kako je že prav na začetku prepoznal negativne tendence, ki so se samo stopnjevale. Do kod se bodo?

Prav tako je Grmič leta 2001 čutil potrebo, spregovoriti o socialnih problemih najbolj ogroženih, in je naravnost povedal, da »tisti, ki so zares reveži, nekako ostajajo po presoji 'uspešnejši' izvržek današnje družbe, za katere se nihče ne zmeni«! ²⁴ Danes naraščajoča revščina nima ustreznega političnega odziva in ga verjetno še dolgo ne bo; toda

prevlado na evrskem območju (pišeta: Romain Leick, Mathieu von Rohr), povzeto po *Der Spiegel*. Gl. Mladina, št. 20, 18. 05. 2012, str. 38.

21 Vekoslav Grmič: *Soočanje z resnicami*, *Panorama*, 29. XI. 2001, št. 49, str. 10 in str. 16.

22 Prav tam, str. 10.

23 Prav tam.

24 Prav tam, str. 16.

pred drugo vojno je bilo drugače, ko so mnogi razmišljali o konkretnih poteh odprave bede in siromaštva, prihodnost je bila kot odprta možnost za boljše življenje celo v smislu zgodovinskega napredka.

Da so možnosti za temeljito spremembo, ki lahko pelje v socialno pravičnost, so Grmiča v času, ko je odrasčal in študiral, prepričali že nekateri nazori njegovega profesorja Stanka Cajnkarja, duhovnika, univerzitetnega profesorja, legendarnega partizana, prvega dekana Teološke fakultete v Ljubljani po drugi vojni. Grmič ga je štel za predhodnika teologije osvoboditve in ga imenoval celo za teologa osvobodilnega boja, tako kot je menil, da je prvi ideolog tega boja Edvard Kocbek.²⁵ V tem je bil med drugim razlog, da je zadnja leta svojega življenja zelo pogosto obiskoval partizanske mitinge in tamkajšnjim udeležencem posredoval vso svojo podporo in popolno solidarnost moralni plati odločitve za narodnoosvobodilni boj, ki je vključeval tudi širše in dolgoročne družbene in socialne spremembe.

Vekoslav Grmič je bil tudi dolgo glavni in odgovorni urednik revije *Znamenje*, revije za teološka, družbena in kulturna vprašanja. Z nami, svojimi sodelavci, je med prvimi v Sloveniji pisal članke in študije o nazorih Hansa Künga. Prav tako smo izdajali Küngova dela v slovenščini, skupaj z revijo 2000, in še danes aktivno sodelujemo z mednarodno teološko revijo *Concilium*, ki s svojimi stališči in objavami zelo vpliva na izbiro nekaterih naših tem v *Znamenju*. Vsekakor je naša teoretska stalnica obsežen opus Hansa Künga, in to želimo nadaljevati še v prihodnje. Tokratno mariborsko predavanje ni bilo najbolj posrečena priložnost za poglobitev sodelovanja s teologom in filozofom Küngom, ker sodelavci revije *Znamenje* in *Društva 2000* nekako nismo bili dobrodošli glede na celoten kontekst dogajanja v okviru simpozija. Stališča predavanja pa so nas vsekakor prijetno nagovorila, predvsem zaradi Küngove načelne in vztrajne zavezanosti in predanosti prepričanju, da z nobeno politizacijo ni možno sveta spremeniti na boljše, z etizacijo pa bi morda šlo, in to najprej že v smislu ohranjanja svetovnega miru, ki ga ne bo brez miru med svetovnimi religijami. Küng je namreč tudi zelo dober poznavalec svetovnih religij, pa nikakor ne samo monoteističnih.

25 Vekoslav Grmič: *Moja misel*, Unigraf, Ljubljana 1995, str. 117.

Hans Küng, čeprav že precej v letih, tako kot Ratzinger, seveda ni brezčuten ob posledicah zdajšnje ekonomske krize, toda njegov prvenstveni namen je etična in duhovna plat Evrope, in tukaj ugotavlja: »Na podlagi aktualnega, duhovno religioznega stanja v Evropi beleži analiza strukturnih sprememb v politiki in družbi tri med seboj prepletajoče se procese: živimo v času stopnjujoče se sekularizacije, rastoče radikalne individualizacije in širjenja nazorskega pluralizma. Vendar pojavi, kot so odčaranje, sekularizacija, racionalizacija in pluralizacija, ne morejo nadomestiti izročila, to je tradicije, religioznosti in skrivnosti. Ali je pod temi pogoji mogoče v Evropi ustvariti zavest večje duhovne pripadnosti?«²⁶

Skratka: sekularizacija, individualizacija, pluralizacija – dokaj ambivalentni pojavi, ki gotovo niso samo nekaj negativnega. Pozitivni so toliko, kolikor človek zmore delovati svobodno in docela odgovorno. Küng se zaveda, da »se za brezciljno izkaže obrniti hrbet emancipaciji in sekularizaciji«, kajti: »Gre predvsem za to, da se državljani vzgaja za večjo odgovornost in da se krepí njegov čut solidarnosti.«²⁷ Vse to po Küngu lahko poteka le na določeni moralni orientaciji, »po nekem obvezujočem sistemu vrednot«, in v družbi učinkuje povezovalno. Evropi bi bilo potrebno dati dušo, ki bi postala vir novega zagona, kajti kriza povzroča pri ljudeh »pojemajoče sprejemanje« Evrope. Tukaj Küng spregovori o stopanju »na tretjo pot«, toda: »Ne na pot sekularno tehnokratske ideologije Evrope, ki je povsem nereligiozna, niti na pot predmoderne hierarhične ideologije, ki je popolnoma nedemokratska. Pri tretji poti gre za *duhovno pojmovanje Evrope, gre za pot etično utemeljene Evrope.*«²⁸

Kaj Evropi po Küngu ne zmore dati duše? Na to odgovarja v petem razdelku mariborskega predavanja z naslovom *Kaj ohranja in povezuje družbo?*

Tukaj Küng odgovarja s temle: »Univerzalne vrednote človekovega dostojanstva, miru, enakosti in solidarnosti, načela demokracije ter pravni državni red morajo ostati nepreklicno veljavni. Vendar Evropi

26 Hans Küng: *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, str. 5.

27 Prav tam.

28 Prav tam.

ne zmorejo dati duše. Ne moremo jih braniti in vzdrževati brez etične volje in prizadevanja vladajočih in vseh prebivalcev Evrope. Gospodstvo grožnje v francoski revoluciji bi moralo biti opozorilo pred zločini, ki so se dogajali prav v imenu svobode, enakosti in solidarnosti. Neponovljiv zločin holokavsta in zločini gulagov niso bili zagrešeni v imenu religije, ampak v imenu psevdoreligije.«²⁹ Küng opozarja, da nikakor »ne zadoščajo vladavina prava, demokracija, človekove pravice«, ko je treba odgovoriti na vprašanje, »kako naj deluje pravna država brez etosa«, kot v primeru Guantanamo, tudi ne »kako naj se uresničujejo človekove pravice brez etične motivacije in brez etične drže«, kakor je počel celo v imenu človekovih pravic ruski predsednik, »domnevni demokrat Putin«. Demokracija ne more biti »verodostojna brez predpostavljenih etičnih vrednot in standardov«, kar se je zgodilo ZDA s predsednikom Bushom, ki je »v praksi demokracijo zamenjal z medijsko podprto plutokracijo v ameriški vladi in kongresu, ki nosijo največjo odgovornost za protipravno in nemoralno vojno v Iraku.«³⁰

V vseh svojih delih na temo etike v okviru svetovnega etosa je Küng poudarjal, da mu gre za politiko nenasilja, sprašuje se pa, kaj povezuje in ohranja družbo, in na to vprašanje odgovarja: »Moderna družba se v svoji globini ne povezuje in ne vzdržuje preko fundamentalizma, moralizma ali pluralizma poljubnosti, temveč le preko obvezujočega in povezujočega *etosa*: s temeljnim konsenzom o nekaterih elementarnih skupnih vrednotah, merilih in državah, ki omogočajo povezavo med samouresničenjem posameznika in njegovo solidarnostno odgovornostjo.«³¹ Küng se zaveda, da živimo v nazor-sko pluralni družbi in v Evropi smo različni ljudje tako verujoči, religiozni, kot tudi ateisti. Čeprav je sam katoliški duhovnik in zelo veren, v njegovih delih ni navzoča nam vsem znana demonizacija ateistov in ateizma, tudi ne teza, da neverujoči etike ne more utemeljevati. Zato izrecno opozarja: »Ta skupni etos je *za verujoče* utemeljen v veri v zadnjo resničnost, ki ga tri monoteistične religije, ki se sklicujejo na Abrahama, imenujejo Bog. Tak skupni etos ne

29 Prav tam, str. 6.

30 Prav tam.

31 Prav tam.

sme deliti družbe in mora zato biti podprt in podkrepljen s humanimi *nagibi neverujočih* (sočutje, človekoljubnost). Na ta način ta skupni človeški etos zaobsega in združuje različne družbene skupine, politične stranke, narode in religije, pravzaprav celotno človeštvo. V tem smislu gre za etos človeštva.«³² Da bi etos medsebojno različne ljudi povezoval in družbo ohranjal, nikakor ne more biti prisila, kajti gre dobesedno za osvobajajoči etos. Njegove vrednote ne »morejo biti izraz egoističnega zastopanja interesov cerkvenega aparata ali verskega in političnega establišmenta, ampak izraz zavezujočega temeljnega prepričanja za vse ljudi«. Samo v tem najširšem smislu gre za »zavezujoč etos«, ki ljudi ne deli in še manj obsoja, ampak je kot povabilo, ki spodbuja in zavezuje, skratka, gre za »tolerantni etos«. Küng pojasni: »To je torej tisto, kar je mišljeno s pojmom *globalni etos*; vključuje vse religije in vse neverujoče in je zato po pravici – človeški etos, *svetovni etos*.«³³

V zadnjem delu svojega mariborskega predavanja je Küng poudaril pomen dveh dokumentov, in sicer *Deklaracije Združenih narodov o človekovih pravicah* in *Deklaracije o svetovnem etosu*, ki jo je sprejel Parlament svetovnih religij septembra 1993 v Chicagu. Z veseljem ugotavlja, da so načela svetovnega etosa doživela svetovni odziv in popularizacijo in imajo celo globalni odmev. Gre za načela, ki bi lahko bila vplivna pri izhodiščih za svetovno politiko in v življenju vsake civilne družbe.

V mariborskem predavanju je štiri neizpodbitne smernice svetovnega etosa predstavil dobesedno s temle:

»Na prvem mestu je *princip človečnosti*. Z vsakim človekom – naj bo moški ali ženska, Izraelec ali Palestinec, Kitajec ali Tibečanec – moramo ravnati človeško, humano in ne nečloveško ali celo zverinsko.

Takoj za tem je *načelo vzajemnosti*. Glede na spiralo nasilja in maščevanja, na primer v Izraelu in Palestini, sili v ospredje *zlatopravilo*, ki ga najemo že več stoletij pred Kristusom pri Konfuciju, nato pri judovskih rabinih in seveda v Jezusovem govoru na gori ter v muslimanskih izročilih: 'Kar ne želiš, da bi ti drugi storil, tega ne stori drugemu.'

32 Prav tam.

33 Prav tam, str. 7.

Ti dve osnovni načeli sta v deklaraciji iz Chicaga razširjeni na štiri središčna področja človekovega skupnega življenja. Gre za štiri imperitive človečnosti, ki jih najdemo že pri Pantanjaliju, utemeljitelju joge, in v budističnem kanonu, pa tudi v hebrejski Bibliji, v Novi zavezi in v Koranu:

1. imperativ: *ne ubijaj!* Ko gledamo na žrtve v Afganistanu in v Siriji, na uboje v Izraelu in na zasedenih izraelskih ozemljih, pa tudi na umore v ameriških in evropskih šolah, se lahko vprašamo: ne bi bilo pri tem nujno in pomembno spomniti na vsa velika izročila človeštva, ki vsebujejo prastara navodila, kjer je rečeno: Ne ubijaj, ne rani, ne muči, ne trpinči ne fizično, ne psihično, ampak imej *globoko spoštovanje do vsakega življenja*. To kaže na kulturo nenasilja in na *globoko spoštovanje do vsakega življenja*.

2. imperativ: *ne kradi!* Ko opazujemo rakasto širjenje zla korupcije v gospodarstvu, v političnih strankah in celo v znanosti in medicini, ko ugotavljamo brezobzirno okoriščanje, notranje delikte v podjetjih in nedopustne direktorske plače, potem je nujno, da si priključimo v spomin smernice, ki jih najdemo v vseh etičnih in verskih izročilih: Ne kradi, ne podkupuj, ne izkoriščaj, ampak *ravnaj pravično in korektno*. To meri na *kulturo solidarnosti in na pravični gospodarski red*.

3. imperativ: *ne laži!* Ko opazujemo poneverjanje bilanc pri menedžerjih, vse laži pri politikih in orwellovsko izkrivljanje ter publicistične manipulacije medijev v kontekstu vojne v Iraku, se spet lahko vprašamo, ali ne bi bilo nadvse potrebno, da se spomnimo na prastare napotke religij in filozofij: Ne laži, ne varaj, ne poneverjaj, ne manipuliraj, ne pričaj po krivem, ampak *govori in delaj resnicoljubno* – s ciljem, da ustvarjaš *kulturo strpnosti in življenja v resnicoljubnosti*.

4. imperativ: *ne zlorablaj spolnosti!* Zavedajoč se spolnih zlorab otrok in mladostnikov, celo od cerkvenih oseb, in vseh spolnih izkoriščanj žensk, se poraja vprašanje: Ali ni nujno potrebno, da se spomnimo prastarega določila, ki ga vsebujejo vse etične in verske tradicije? Ne izrabljaj spolnosti, ne razvrednoti sočloveka, ne ponižuj ga, ne varaj ga, ampak *spoštuj in ljubi ga*. To nas usmerja h *kulturi enakopravnosti in partnerstva med moškim in žensko*.³⁴

34 Prav tam, str. 7-8.

S tem daljšim prikazom je v svojem mariborskem predavanju povzel celoto svojih nazorov, ki so sicer kot štiri neizpodbitne smernice priobčeni v *Deklaraciji o svetovnem etosu* iz leta 1993.

Hans Küng, heretični teolog iz Tübingena, je hkrati avtor tudi v slovenščino prevedenega dela *Credo*, knjige, ki je po avtorjevem priznanju »nastala po štiridesetih letih teološkega dela«, misli v njej pa so nastale »po neutrudnem študiju in samospraševanju«. ³⁵ V slovenski izdaji je uvodni zapis škofa Vekoslava Grmiča. Küngova knjiga je za današnji čas, po Grmiču, zaznamovana s krizo moralnih vrednot in predvsem posledicami te krize. Projekt svetovni etos – in njegov glavni tvorec je Hans Küng – odgovarja na izzive časa, nasilja v svetu, vojn, ekoloških katastrof. Gre za nekakšno etiko časa, v katerem smo soočeni z izgubo »prepotrebne čute za duhovne razsežnosti resničnosti«. ³⁶ Grmič nas tudi seznani s težavami zaradi poskusov prevajanja Küngovih del v slovenščino. Še posebej je mišljeno delo *Biti kristjan*, kajti to je izzvalo »močno nasprotovanje ob nameri, da bi knjigo izdala Mohorjeva družba«. ³⁷ Küngov življenjski prispevek še ni sklenjen, še nastaja in ko gre za visoko vprašanje vse etike, »kaj storiti«, nas vedno znova prijetno preseneča in ne pušča praznih rok. Ko je govor o svetovnem etosu ³⁸ oziroma o *Deklaraciji o svetovnem etosu* iz leta 1993 in njenih štirih neizpodbitnih smernicah (*spoštuj življenje, ravnaj pravično in pošteno, govori in ravnaj resnicoljubno, spoštujte in ljubite se med seboj*), nam Grmič v članku *Etika »popolnega humanizma« za danes* pojasnjuje, da gre za svetovno, celo planetarno etiko, ki ni utopična, kajti kot nasprotje nasilju »lahko prinaša v današnji svet kulturo nenasilja«. ³⁹ Svet je danes soočen s posledicami pomanjkanja etičnih vrednot in norm in prizadevanje zanje je poskus »poenotenja temeljne moralnosti«, ki je stvarna. Zato Grmič

35 Hans Küng: *Credo. Apostolska veroizpoved – razlaga vere za naš čas*, Založba Znamenje, Petrovče 2010, str. 11.

36 Prav tam, str. 9. Gl. še Hans Küng: *Credo. Razlaga vere za naš čas*, Založba Znamenje, Petrovče 1995, str. 6-7.

37 Prav tam, str. 7.

38 Gl. še Cvetka Hedžet Tóth: *Hermenevtika metafizike*, Društvo 2000, Ljubljana 2008, str. 265-313.

39 Vekoslav Grmič: *Etika »popolnega humanizma« za danes*, Znamenje, 2002, št. 1-2, str. 15.

»svetovno etiko ali planetarno etiko« razume kot »etiko popolnega humanizma«, ki »v spoštovanju in ljubezni povezuje vse ljudi med seboj«, ne glede na vse razlike, in to kar po vzoru misli: »*Totus orbis, aliquo modo, est una res publica* – Ves svet je v nekem pogledu ena republika.«⁴⁰ Küngovo življenjsko prizadevanje je v bistvu ozaveščanje o temeljih našega humanizma, zato je zelo kritično razpravljal o človekovi religioznosti, kajti vse preveč dejstev je na dlani, da ta zelo pogosto humanizma ni pospeševala – nasprotno, zavirala ga je.

Sámo religijo in religioznost Küng povezuje z aktom »razumnega zaupanja, ki sicer nima nobenih strogih dokazov, ima pa dobre razloge«.⁴¹ Prav tako v *Credo* – navajam po drugi, ponovni izdaji tega dela v slovenščini – na vprašanje, kaj pomeni verovati, poudarja, da tu ne gre za matematične ali fizikalne zakone, saj se verovanja ne da »prikazati z neposredno razvidnostjo ali z eksperimentom *ad oculos*.«⁴² Pri veri gre za *razumno zaupanje*, kajti po Küngu človekova vera v Boga ni »niti racionalno dokazovanje niti iracionalno čutenje niti odločilno dejanje volje«.⁴³ Verovanje kot razumno zaupanje vključuje »razmišljanje, spraševanje in dvome«, predvsem pa gre pri verovanju za tole: »Kdor hoče sprejeti obstoj metaempirične resničnosti *Bog*, sploh nima druge možnosti, kot da čisto praktično pristane nanjo. Tudi za Kanta je obstoj Boga postulat praktičnega uma. Sam bi raje govoril o aktu celotnega človeka, človeka z razumom (Descartes) in s srcem (Pascal), ali bolj natančno: o *aktu razumnega zaupanja*, ki sicer nima nobenih strogih dokazov, pač pa dobre razloge. Tako kot tudi človek, ki se po marsikakšnem dvomu spusti v ljubezensko razmerje z drugim človekom, natančno vzeto nima nobenih strogih dokazov za svoje zaupanje, pač pa – če ne gre za usodno *slepo ljubezen* – dobre razloge. Slepa vera pa ima lahko ravno tako usodne posledice kot slepa ljubezen.«⁴⁴

Zanimivo je, da Küng kljub temu, da je katoliški teolog, nikakor ne izrazi *a priori* zaupnice religioznemu, verujočemu človeku. Prese-

40 Prav tam, str. 17.

41 Hans Küng: *Credo. Apostolska veroizpoved – razlaga vere za naš čas*, str. 20.

42 Prav tam, str. 19.

43 Prav tam, str. 20.

44 Prav tam.

neča s svojim pozitivnim opisom profila Bertranda Russla in našteje tri glavne vrednote, ki so oblikovale njegovo sicer nereligiozno držo: težnjo po ljubezni, prizadevanje po spoznavanju ter sočutje do trpljenja ljudi. Vse to ga je tudi usmerjalo v njegovem življenju, ki naj bi bilo prežeto s solidarnostjo, ne s konkurenco, z mirom, nikakor z vojno.

Upirati se zlu ne opravičuje nasilja, je eno od temeljnih sporočil Küngovega *Creda*; tukaj je tudi eden najbolj prepričljivih zapisov o tem, kako spreminjati svet, vendar tako, da za seboj ne puščamo trupel. Nasilje ima predvsem to prihodnost, da »kdor prime za meč, bo z mečem pokončan«, ⁴⁵ poudarja Küng. Priznava tudi, da je v nekem zelo določenem pomenu Jezus »bil *revolucionar*, katerega zahteve so bile v osnovi radikalnejše od zahtev političnih revolucionarjev in so presegale alternative etabliranemu redu in socialnopolitično revolucijo. Če ga pravilno razumemo, je bil Jezus v svoji praktični dobroti *revolucionarnejši od revolucionarjev*: Namesto poškodovati in raniti, zdraviti in tolažiti! Namesto vračanja udarcev brezpogojno odpuščanje! Namesto uporabe nasilja pripravljenost na trpljenje! Namesto besed sovraštva in maščevanja blagor miroljubnim! Namesto uničenja sovražnikov ljubezen do njih!« ⁴⁶

Še enkrat vprašanje: Kaj so po Küngu dobri razlogi za verovanje kot akt razumnega zaupanja? Küng s pomočjo Avgušтина razlaga pomen prabesede *credo*, saj verovati vključuje hkrati še *verovati nekaj*, *verovati nekomu* pa tudi *verovati v nekoga*. Kakor je bila nekoč zatirana spolnost, tako je danes religioznost, in zdaj pove Küng, da pri verovanju ne gre toliko za *Sveto pismo* samo, »to povem proti protestantskemu biblicizmu«, ⁴⁷ ampak za to, kar *Sveto pismo* izpričuje. Pri verovanju prav tako ne gre za vero v tradicijo, »to povem proti vzhodnopравoslavnemu tradicionalizmu«, ⁴⁸ temveč za to, kar tradicija posreduje. Čeprav je katoličan, ki je na to ponosen, kritično očita rimskokatoliškemu avtoritarizmu, da verovati ne pomeni verovati v Cerkev; samo za verovanje v to gre kar Cerkev oznanja. Kot načelo

45 Prav tam, str. 93.

46 Prav tam.

47 Prav tam, str. 21.

48 Prav tam.

sodobne, ekumenske veroizpovedi velja: »Credo in Deum – Verujem v Boga!«⁴⁹

S temi stališči razumemo Künigov napor, da ene najbolj temeljnih človekovih potreb, potrebe po religioznosti, ne dojemamo kot iluzijo in anahronizem, ampak kot nekaj, kar mnogim ljudem pomaga, da najdejo pot do osmislitve življenja, kar vključuje tudi odnos do smrti in umiranja, predvsem pa možnost, priti do »brezpogojnih etičnih meril in do duhovne domovine«.⁵⁰ Toda Künig nam odločno prepoveduje demonizirati ateizem oziroma brezreligioznost, tudi se nam ni treba vračati »v srednji vek niti v čas reformacije niti v lastno otroštvo«, kajti vsak od nas je »lahko vseskozi sodobnik med sodobniki«.⁵¹

Smisel sodobne religioznosti je Künig opredelil ob hkratni kritiki vere, ki je po tradicionalnih vzorih »pogosto avtoritarna, tiranska reakcionarna. Lahko proizvaja strah, nezrelkost, ozkosrčnost, netolerantnost, krivičnost, frustracijo in odsotnost sociale, lahko naravnost legitimira in inspirira nemoralno, družbene nepravilnosti in vojne v enem narodu ali med njimi«.⁵² V zadnjih desetletjih pa se je vera »v vedno večji meri pokazala kot osvobajajoča, usmerjena v prihodnost in človeku prijazna.«⁵³ Tako vera »razširja zaupanje v življenje, zrelost, širokosrčnost, toleranco, solidarnost, kreativni in socialni angažma, lahko pospešuje duhovno prenovno, družbene reforme in svetovni mir«.⁵⁴

V Mariboru je za *Večer* sporočil tole: »Veste, moja generacija je bila mlada v času odličnih, moralnih politikov, imeli so etos, bili so bistri, niso bili koruptivni, lažnivi. Nekoč smo imeli poštene banke, ki so svoj denar služile na legalen, nepokvarjen način. Danes pa imajo v bankah, pa tudi drugje, nekateri diletantno visoke plače, drugi pa izjemno nizke, odrivajoče na rob preživetvenih možnosti. In tisti, ki resnično imajo moralno, bodo rekli, da se v njihovi banki tega eno-

49 Prav tam.

50 Prav tam, str. 24.

51 Prav tam.

52 Prav tam, str. 25.

53 Prav tam.

54 Prav tam.

stavno ne bodo več šli. Iz prepričanja po boljšem, moralnem svetu. Etos namreč lahko funkcionira, premakne dogajanje veliko bolj učinkovito kot nekaj členov zakonov.«⁵⁵ Z naraščajočo gospodarsko krizo narašča moralna kriza, nekoč v letih gospodarske prosperitete sploh nismo razpravljali o etiki, danes smo soočeni s poplavo študij o etiki, govorjenje o etiki se spreminja že v pravi vodotok, na meji leporečja, besedičenja, ki je samo sebi namen. Küng nas spodbuja v popolnoma nasprotno smer.

Tudi v tem je razlog, zakaj Küngova prevedena dela v slovenskem jeziku beremo skupaj z njegovo *Deklaracijo o svetovnem etosu*, ki je eno najbolj miroljubnih sporočil svetu, kako v njem obvladovati nakičeno zlo. Ponovna izdaja *Creda* je samo glasen poziv k etizaciji najširših svetovnih razsežnostih in nam, sodelavcem Grmičeve revije *Znamenje*, je Küng vedno zelo darežljivo in povsem zastonj dovolil prevajanje svojih del.

V svojem predavanju, ki v Mariboru uradno ni moglo potekati v prostorih katoliške Teološke fakultete, ampak na Pravni fakulteti, je Küng v sklepnem delu poudaril možnost udejanjanja etičnih imperativov v različnih religijah in filozofijah. Na koncu predavanja se je spet vrnil k začetnemu vprašanju o naravi krščanskih vrednot in poudarjeno izrazil, »da prav krščansko oznanilo, evangelij in bogata krščanska dediščina nudijo obilje spodbud pri utemeljitvi in konkretizaciji osnovnih etičnih imperativov«. Pojasnil je: »Tako sem z evangeličansko duhovnico⁵⁶ pred nekaj leti napisal knjigo z naslovom: 'Svetovni etos – razumljen krščansko'. Z rabinom⁵⁷ sem napisal podobno knjigo, nosi naslov: 'Svetovni etos iz izvirov judovstva.'⁵⁸ Po Küngu »je mogoče krščanske vrednote povezati s skupnimi humanimi vrednotami«, kajti: »Krščanske vrednote – če jih prav razumemo – morejo resnično postati odločilna poglobitev splošnih

55 Taja Kordigel: *Zlata pravila za človeštvo. S Hansom Küngom, očetom gibanja Svetovni etos*, str. 11.

56 Hans Küng, Angela Rinn-Maurer: *Weltethos christlich verstanden*, Herder, Freiburg 2005, 192 strani.

57 Hans Küng, Walter Homolka: *Weltethos aus den Quellen des Judentums*, Herder, Freiburg 2008, 223 strani.

58 Hans Küng: *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, str. 7.

humanih vrednot, kot sem zapisal v sklepni tezi svoje knjige 'Biti kristjan': Krščanstvo, ki ga razumemo kot radikalni humanizem, zmore integrirati in premagati vse negativno, celo trpljenje, krivdo, smrt in nesmisel.«⁵⁹ Kakor poudarja v svojem krajšem prispevku iz leta 2005 (*Biti kristjan – kaj pomeni to?*), biti kristjan pomeni biti nepodkupljiv v boju za resnico, pri čemer kristjan »z vso odločnostjo ne sme izhajati iz teoloških problemov preteklosti, ampak iz obširnih in večplastnih vprašanj današnjega človeka«, hkrati pa »vsej človeškosti njegovo življenje ni usmerjeno k nepravim bogovom – denarju, užitku, oblasti in uspehu«. ⁶⁰ Takšna človeškost se mora uveljavljati »brez cerkvenopolitičnih pomislekov«, biti mora »ravno-dušna do nastajanja teoloških front in modnih teženj« in »boj na najvišji znanstvenoraziskovalni ravni in z intelektualno poštenim utemeljevanjem in nezmanjšano teološko kritiko, povezano z neomajnim zaupanjem v krščansko stvar«. ⁶¹ Takšno zaupanje človeku omogoča, da ima z vsem osredinjeno bivanje; zato po Küngu »biti kristjan« celo »pomeni vedeti, da ima življenje smisel, ne samo v uspehih, tudi v neuspehih, ne samo pri vrhunskih dosežkih, tudi pri napakah, ne samo pri stopnjevanju storilnosti, tudi pri njenem padcu,« kajti: »Življenje ima smisel celo tedaj, ko ga njegova okolica ali družba iz kakršnega koli vzroka ne sprejema več.« ⁶²

Küng se dobro zaveda, da med religijami ni konsenza o marsičem, celo znotraj iste Cerkve ne, recimo, ko gre za »vprašanja preprečevanja rojstev, splava, homoseksualnosti in evtanazije« in podobno, vendar verjame v obstoj univerzalnih vrednot, kajti te »so, vendar jih ne smemo jemati za samoumevne«. Poudarja: »Skrbno moramo o njih premišljevat, braniti jih moramo in jih krepiti. V sebi moramo najti moč, da po njih živimo, jih tudi razglāšamo v svojem zasebnem življenju, v svojih lokalnih in narodnih skupnostih in v svetu [...].« Toda po njegovem predavanju v Mariboru ostaja neprijetno vprašanje, koliko je Küng sam od tega doživel v Mariboru in koliko

59 Prav tam.

60 Hans Küng: *Biti kristjan – kaj pomeni to?* 20 tez. k zelo aktualnemu vprašanju, Znamenje, 2006, št. 1-2, str. 77.

61 Prav tam.

62 Prav tam.

skupaj z njim tudi mi, nekateri sodelavci revije *Znamenje*, ki smo med prvimi v Sloveniji pisali o njegovih nazorih in objavljali prevode njegovih del. S predavanjem nam je, kakor je sam poudaril, »predstavil realistično vizijo in ne pesimistične vizije propada«,⁶³ skratka, tu je čutiti navzočnost tega, kar je po njegovem podlaga temeljnega etosa, življenjskega etosa, svetovnega etosa in tudi njegove osebne etične drže, to pa je *temeljno zaupanje*, s katerim kljubujemo enemu najbolj grozljivih gostov sedanjega časa, tj. nihilizmu. Še enkrat: reči sebi, drugemu, stvarnosti, življenju *da*, pomeni negovati temeljno zaupanje, reči vsemu temu *ne*, je nihilizem. Küngova vizija pa je »vizija upanja«, kljub »vsem težkim političnim, gospodarskim in socialnim problemom«. ⁶⁴ In tukaj nas je mnoge v dobi, ki se deklarirano imenuje celo post-upanjska in postutopična, prepričal, včasih celo navdušil, in hvaležni smo mu za to.

Če po Küngu uporabimo prisposodobeno za svetovni etos, potem je to možno z nogometno igro. Nogomet ima zelo določena pravila, ki pa nikakor ne samo omejujejo, ampak dajejo tudi možnost, da igra poteka živahneje in bolje, toda imeti mora zagnane in predane ljudi. Kljub temu, da živimo v času z zelo malo orientacije, imamo spodbudne signale, ki skušajo oživljati temelje humanih vrednot, in najmočnejši signal je gotovo *Izjava o svetovnem etosu* iz leta 1993. Küng je že pred časom opozoril: »Enake etične principe je mogoče najti tudi v *Splošni izjavi o človekovih odgovornostih*, kakršno je leta 1997 predložil *Inter-Action Council* nekdanjih predsednikov vlad in držav pod predsedstvom nekdanjega kanclerja Helmuta Schmidta.«⁶⁵

V svoji prav tako v slovenščino prevedeni knjigi *Katoliška cerkev – kratka zgodovina* zelo kritično očita krščanstvu »da ni zmožno ustvarjati miru«, kajti s tem je bila »močno okrnjena njegova verodostojnost«, vendar pa Küng nikdar s svojo kritiko ne nastopa populistično in poudarja, da je »katoliška cerkev, to občestvo vernikov, kljub vsem izkušnjam z neusmiljenostjo rimskega sistema ostala vse do dan-

63 Hans Küng: *Kaj povezuje in ohranja sodobno družbo? Svetovne religije – svetovni mir – svetovni etos*, str. 7.

64 Prav tam.

65 Hans Küng: *Viskanju novega etosa – po svetu in doma*, *Znamenje*, 2000, št. 1-2, str. 10.

danes moja duhovna domovina«. ⁶⁶ Tudi molk glede holokavsta je bil po njegovem predvsem »moralni spodrseljaj« in ne »toliko politični«, ⁶⁷ toda v sodobnem času »za našo zemeljsko oblo ni preživetja brez globalnega etosa, brez svetovnega etosa«. ⁶⁸ Do krščanstva, še posebej do katolicizma, ki mu sam pripada, je kritično lojalen in »svoji Cerkvi neomajno zvest«, hkrati s pozivom po »koreniti reformi v skladu z merili, ki jih postavljajo evangeliji«. Nič od tega, kar je doživel, ga ni oropalo temeljno človeškega, namreč upanja: »Kdor pozna mojo teologijo, ve: svojih korenin nisem nikoli tajil in nikoli, ko sem se v osemdesetih in devetdesetih letih obrnil k temam, kot so svetovne religije, svetovni mir, svetovni etos, ničesar od tistega, kar sem v šestdesetih in sedemdesetih napisal o odpuščanju, Cerkvi, ponovni združitvi kristjanov, obstoju Boga in bistvu kristjana nisem nikoli preklical.« ⁶⁹ Ničesar! Tudi v najbolj »mračnih časih svoje *upanijske vizije*« ni opustil; med drugim je vsebino »realne upanijske vizije« razumel tako, da je opozarjal, kako cerkvene zgodovine »ni treba reducirati na zgodovino kriminala«. Kjer je upanje, tam je možen preboj naprej, in kjer je upanje, rečeno s pomočjo filozofa Ernsta Blocha, tega samovoljnega ateista »po volji Boga«, ki ga Küng zelo spoštuje, jemljemo preteklo iz prihodnjega in ne obratno. Kar je in obstaja, nikakor ni samo *bilost*, zato je *svetovni etos* kot upanje, ki bivanje lahko razširi v topel tok bivanja, ljudje pa želimo, da v svetu domujemo.

Nam, ljudem, ki nam je dano tako kratko življenje in ki smo umrljiva bitja, ni dano nikdar povsem do kraja doumeti prvih, poslednjih in najvišjih resnic o našem bivanju in o obstoju svetovne biti; Küngov *Credo* nam namreč sporoča: »Kajti Bog v najglobljem in zadnjem pomenu ne more nikoli preprosto biti objekt, predmet. Ko bi bil to, ne bi bil več Bog. Potem bi bil malik ljudi. Bil bi bivajoče med bivajočim, nekaj, s čimer bi lahko razpolagal človek, pa četudi

66 Hans Küng: *Katoliška cerkev – kratka zgodovina*, Založba Sophia, Ljubljana 2004, str. 6.

67 Prav tam, str. 166.

68 Prav tam, str. 189.

69 Hans Küng: *V iskanju novega etosa – po svetu in doma*, Znamenje, 2000, št. 1-2, str. 8-9.

samo v svojem spoznanju. Bog je *per definitionem* neopredeljiv, neomejen: dobesedno nevidna, neizmerna, nedoumljiva, neskončna resničnost. Ni kakšna višja dimenzija naše večdimenzionalne resničnosti, temveč dimenzija *neskončno*, ki je prikrito navzoča v vsem našem vsakdanjem računanju, tudi če je ne upoštevamo, razen v infinitezimalnem računu, ki pa, kot je znano, sodi k višji matematiki.⁷⁰ V naši moči pa je, da odločamo o drugi dejavni resnici našega življenja v času med našim rojstvom in smrtjo, in ta resnica in odločitev zanjo je vedno etična, konkretna in dejavna. Po Hansu Küngu človeštvo zanjo vsekakor premore določen, očitno prepoznaven in vsem nam, ljudem, dosegljiv minimum. Najbolj osebno zavezujoča je za Künga »brezpogojna odgovornost« in ta »je vedno človeška avtoriteta«, nobena druga avtoriteta, tudi ne institucionalna, zato kljub temu, da je teolog in religiozen, poudarja, da tistemu, ki priznava svetovni etos, ni treba verovati v Boga ali biti kristjan, kakršen je on sam.

70 Hans Küng: *Credo. Apostolska veroizpoved – razlaga vere za naš čas*, str. 19.

gary, while others attended divine service at least twice a year in the so-called designated places far away in Hungary. Števan Kūzmič, a priest among the Slovene emigrants in the region of Surd, published his translation of the New Testament in the Prekmurian standard language in 1771.

UDC 271.2-726.2:929 Katzenstein F.K.

France M. Dolinar

The Bishop of Ljubljana Franc Kazianer's reform endeavours and Trubar

Two legends about the Ljubljana bishop Franc Kazianer von Katzenstein became entwined in literature: according to one he was "theologically uneducated, weak in character and faith", according to the other at least a Protestant sympathizer if not an outright Protestant. The article presents Bishop Kazianer in the broader context of happenings in the Church, the empire and concretely in Slovenia, which entirely contradicts the above two legends.

Kazianer's activity in the Ljubljana diocese coincided with the final serious attempt by the Roman Catholic Church to find a common language with the Reformation movement, set in motion by Martin Luther. Bishop Franc Kazianer was aware of the necessity of an internal renewal of the Church and wished to realize this in his diocese. So he gave decisive support to the fervent priests who took action against abuses in the Church, including Trubar, whom he even chose as his confessor.

In his endeavours for the renewal of the Church Kazianer naturally could not remain indifferent to the demands of the Reformation. Nevertheless he did not seek theological bases for his reform endeavours in Luther but in the Constantinople patriarch St John Chrysostom. To what extent Kazianer was acquainted with the details of contemporary religious discussions between Cardinal Contarini and Melancthon is not known, but nevertheless he remained until his death faithful to the Roman Catholic Church in matters of doctrine and religious practice.

UDC 2:17:327

Cvetka Hedžet Tóth

Was hält die Gesellschaft zusammen? Weltreligionen – Weltfrieden – Weltethos. Ein Aufruf des Theologen Hans Küng

Hans Küngs Idee eines „Weltethos“ als eines gemeinsamen Fundaments ethischer Werte über Religionen und Weltanschauungen hinweg war Thema

seines Vortrags an der Universität Maribor am 28. Juni 2012. Friedliches Zusammenleben der Völker in unserer pluralistischen Gesellschaft kann nur geschehen angesichts eines allgemein verbindlichen ethischen Konsenses als Grundlage für jene Brücken, die zu errichten sind zwischen „Menschen unterschiedlicher Religionen, zwischen religiösen und nicht-religiösen Menschen, zwischen Menschen verschiedener Kulturen“.

Keine singuläre Religion oder Ideologie vermag ethische Normen für die gesamte Weltgemeinschaft anzubieten. Christliche Wertvorstellungen reichen kaum über die engen Mauern der Kirchen hinaus. Küng: „Es ist also politisch nicht realistisch und weder philosophisch noch theologisch legitim, in der heutigen pluralistischen Situation alle Menschen Europas von Staats wegen auf christliche Werte festlegen zu wollen.“

Demokratien ohne Moral sind bekanntlich gefährdet. Speziell im demokratischen Europa wird der Ruf nach einem ethischen Fundament hörbar, dem alle Menschen zustimmen können. In unserer das Bild Europas bestimmenden Vielfalt von postkommunistischer Neuorientierung, kirchlich-traditionellen Moralvorstellungen, wirtschaftlichem Vorherrschaftsringen und versiegendem Dialog zwischen den Religionen ist ein neues Ethik-Bewusstsein nötig, welches eine tragfähige Basis schafft für eine friedvolle Existenz aller.

Hans Küng geht vor allem von drei Problemkreisen aus: religiöser Fundamentalismus, rigoroser Moralismus und postmoderner „Beliebigkeitspluralismus“. Zur Überwindung solcher -ismen wird ein Europa auf ethischem Fundament gefordert, ein „dritter Weg: weder eine säkularistisch-technokratische Ideologie von Europa, die total unreligiös ist, noch eine vormodern-hierarchische Ideologie, die völlig undemokratisch ist.“ Küng erinnert an den 1992 geäußerten Aufruf des damaligen EU-Kommissionspräsidenten Jacques Delors: „Wenn es uns in den kommenden zehn Jahren nicht gelingt, Europa eine Seele zu geben, eine geistige Dimension, eine wahre Bedeutung, haben wir unsere Zeit vergeudet. [...] Europa kann nicht von rechtlichen Argumenten und ökonomischem Know-How allein leben.“ Dies seien die Wurzeln der gegenwärtigen Krise der EU und ihrer abnehmenden Akzeptanz in manchen Staaten.

Nur eine allen Menschen gemeinsame ethische Grundhaltung („Weltethos“) führt zu autonomer Selbstverwirklichung und solidarischer Verantwortung. Ein solcher Ethos-Begriff trennt nicht Glaubende von Nichtglaubenden, spaltet nicht Parteimitglieder unterschiedlicher Provenienz oder Gesellschaftsschichten divergierenden Niveaus an Bildung oder Lebensstandard. Küng entwirft die Hoffnungsvision eines kühnen, vielleicht utopisch wirkenden „Menschheitsethos“, eines Bandes über alle Grenzen und Grenzziehungen hinweg.

Eine „Weltethos-Erklärung“ des „Parlaments der Weltreligionen“ wäre von außerordentlicher Dringlichkeit. Die Humanitäts- und das Gegenseitigkeitsprinzipien gelten für jeden Menschen, gleich „ob Mann oder Frau, Israeli oder

SYNOPSES, ZUSAMMENFASSUNGEN

Palästinenser, Chinese oder Tibeter. [...] Heute, da die Globalisierung uns alle einander näher bringt und Dinge, die Menschen am anderen Ende der Welt sagen oder tun, sich nur Augenblicke später auch auf unser Leben auswirken, empfinden wir auch die Notwendigkeit, in einer globalen Gemeinschaft zu leben. Wir können dies nur tun, wenn wir über globale Werte verfügen, die uns verbinden.“ Diese Werte müssten, so Küng, in aller Sorgfalt durchdacht, verteidigt und gestärkt werden.